

## ЛЕКЦІЯ – ПРОВІДНА ФОРМА ТА АКТИВНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ НА ПІСЛЯДИПЛОМНОМУ ЕТАПІ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ

Вищий державний навчальний заклад України

«Українська медична стоматологічна академія» (м. Полтава)

scrin69@yandex.ru

**Вступ.** Проблема пошуку і вибору методів навчання є для вітчизняної педагогіки досить важливою. Особливий інтерес для будь-якого творчого педагога завжди викликає питання щодо пошуку найбільш сучасних і ефективних методів навчання [2].

Традиційні методи в контексті особистісної орієнтованої педагогіки набувають іншого забарвлення, за допомогою яких реалізуються гуманітарні цілі і цінності, котрі сприяють осмисленню навчання. Ці методи видозмінюють ролі учасників педагогічного процесу – викладач стає помічником слухачів: його мета не лише «озброєння» знаннями, прийомами, розвиток пізнавальної сфери, але й формування особистої зрілості лікарів-інтернів та лікарів-курсантів. Крім того, багато з таких методів, як, наприклад, бесіда, завжди викликають у слухачів живий інтерес [2,3].

У навчальній ситуації на клінічних кафедрах діалог здійснюється в триаді «лікар-педагог – пацієнт – слухач», де перший виступає як експерт, який запрошує лікаря-інтерна або лікаря-курсанта до проведення експертизи і показує йому, що дослідження проблеми включає не тільки виявлення симптомів, збір та аналіз анамнезу захворювання, адекватне трактування даних об'єктивного обстеження, але і осягнення їх ціннісно-сміслових підстав і причин. При цьому лікар-педагог неминуче стикається з особливістю гуманістичного підходу – визнанням складності, суперечності, постійної мінливості, неповторності людського в людині.

У нашому розумінні метод навчання – це спосіб спільної діяльності лікаря-педагога і слухача, який спрямований на реалізацію цілей і цінностей, що зумовлюють становлення особистості лікаря-спеціаліста і оволодіння ним професійними практичними навичками [1,2].

Методи навчання є одними з найважливіших компонентів педагогічного процесу поряд із його цілями і завданнями, змістом, організаційними формами і результатами. Так, метод навчання слугує для обміну інформацією між викладачем і слухачем (словесною, наочною, практичною); управління пізнавальною діяльністю слухачів (безпосереднього, опосередкованого, самоврядування); спілкування викладачів і слухачів (фронтального, групового, індивідуального); стимулювання і мотивації навчання, і деонтологічного виховання; контролю за ефективністю навчальної діяльності [5,6].

У практиці вищої медичної освіти тісно закріпився термін «активні методи навчання». Свого часу він відображав загальну тенденцію відходу педагогіки від

традиційних догматичних пасивних методів навчання, в яких викладач виступав транслятором знань, інформації, а методи, які він використовував, повинні були полегшити слухачам її сприйняття [7].

Серед активних методів навчання в медичних вузах виділяються: лабораторні практикуми (вивчення матеріальних і матеріалізованих об'єктів; препаратів, муляжів, приладів, макетів, фантомів); вирішення клінічних задач, виконання мануальних дій на моделях, тренажерах або пацієнтах; навчальні ролеві і ділові ігри; навчально-дослідна і науково-дослідна роботи лікарів-інтернів та лікарів-курсантів; рецензування і реферування літератури, написання навчальної історії хвороби [3,4,6].

Більшість вказаних методів навчання носять проблемний характер. Вони найбільш адекватно відповідають логіці лікарської професійної свідомості та клінічного мислення, тому вони переважають під час усього навчального періоду. Рівень самостійності слухачів повинен зростати у міру просування, тобто на самому початку бути частково пошуковим, а потім набувати не лише пошуковий, але й дослідницький характер. Функція проблемного навчання полягає в тому, щоб сформувати у слухачів здатність до творчої професійної діяльності і потреби в ній, розвинути розумові здібності, рефлексію. Використання проблемно-пошукових і дослідницьких методів навчання у позааудиторний час визначає систему навчально-дослідної, науково-дослідної роботи лікарів-інтернів та лікарів-курсантів.

**Основна частина.** В еру новітніх інформаційних технологій лекції, як і раніше, залишаються однією з провідних форм навчання в медичному вузі, а особливо на післядипломному етапі. Замінити живе спілкування лектора з слухачами не вдається, навіть враховуючи те, що серед осіб молодого віку став надзвичайно популярним Інтернет. Проте, вираз стародавніх – «*viva vox docet*» («живий голос вчить») залишається правильним тільки в тих випадках, коли лектор використовує живу мову, а не академічну мову дисертацій, яка теоретизує внутрішній світ слухачів.

На післядипломному етапі навчання лікарів особливе місце займають клінічні лекції, які ще дуже давно використовувалися лекторами-клініцистами як особлива форма розвитку клінічного мислення, співучасті слухачів у постановці діагнозу, встановлення атмосфери довіри, партнерських відносин, дотримання принципів етики і деонтології.

В даний час читання лекції в навчальному процесі на післядипломну етапі необхідне в наступних випадках: при появі нових напрямів у науці, які не встигли знайти відображення в підручниках і посібниках; коли потрібна корекція чи систематизація вже відомого й описаного в підручниках матеріалу; за наявності суперечливих підходів, у яких слухачам важко розібратися самостійно.

Лекція завжди вважалася найбільш ефективною формою емоційної дії, спрямованої на становлення професійної самосвідомості і професійної позиції, деонтологічне виховання особистості, формування осмисленого відношення до професійної підготовки. На нашу думку, основні переваги лекції – це творче безпосереднє спілкування лектора з аудиторією, співтворчість, емоційна взаємодія, економічний спосіб залучення слухачької аудиторії до нових досягнень науки, спосіб мотивації до подальшої самостійної роботи.

Пріоритет гуманістичних цінностей розвитку особистості, увага до тих психолого-педагогічних умов, які необхідні для саморозвитку, для актуалізації кращих властивостей особи, спонукають викладацький склад медичних вузів до пошуків нових лекційних форм. До таких новацій ми відносимо проблемну лекцію, лекцію вдвох, лекцію-візуалізацію, лекцію із заздалегідь запланованими помилками, лекцію-конференцію або консиліум, лекцію – майстер-клас.

Проблемна лекція загалом пов'язана з творчим навчанням і умінням викладача створити проблемну ситуацію. Прийом навчання через подолання і вирішення протиріч відкрили для світу так звані сократівські, евристичні бесіди, пов'язані з ім'ям старогрецького філософа Сократа. Для проблемної лекції характерні створення дискусійної ситуації, її актуалізація (силами лектора або за допомогою слухачів), представлення нового матеріалу у вигляді проблемного завдання, пошук засобів для її вирішення (роздуми лектора, залучення до них слухачів), проходження крок за кроком до поставленої мети як до своєрідного відкриття.

Процес пізнання в слухачів у ході такої лекції наближається до пошукової, дослідницької діяльності. Лектор передбачає також умови для переходу надалі від навчально-пізнавальної до навчально-професійної діяльності на практичному занятті. В міру залучення слухачів до вирішення тієї або іншої задачі підвищується рівень проблемності лекції: лікарі-інтерни або лікарі-курсанти можуть побачити і пояснити, в чому полягають суперечності, взяти активну участь у пошуку способів розв'язання. А це вже свідчить про стійкий зворотний зв'язок, відсутність якого є основним недоліком інформаційної лекції. Тому проблемну лекцію можна вважати відповідною вимогам діалогового (інтерактивного) навчання.

Досить важливою лекцією, яка має практичне значення на післядипломному етапі навчання, коли ефективно реалізується принцип наочності, є лекція-візуалізація. Візуалізована лекція є систематизованою, методично обробленою усною інформацією, перетвореною у візуальну форму, яка служить підґрунтям для формування розумових дій і понять, для кращого осмислення слухачами етапності відпрацювання практичних навичок. Власне така лекція зводиться

до коментування підготовлених візуальних (або аудіовізуальних) фрагментів певних етапів діагностики та лікування захворювань.

Лекція «вдвох» виникла і затвердилася в медичному вузі як спроба інтеграції великого наукового матеріалу різних дисциплін при розгляді найбільш складних проблем. Наприклад, в академії є позитивний досвід читання таких лекцій професорами кафедр онкології та післядипломної освіти лікарів-стоматологів, інфекційних хвороб із епідеміологією та післядипломної освіти лікарів-стоматологів, акушерства і гінекології та педіатрії. Лекція удвох моделює реальну ситуацію обговорення теоретичних і практичних питань двома фахівцями у формі діалогу.

Краще всього лекції вдвох вдаються в тих випадках, коли лектори володіють інтелектуальною і особистою сумісністю, розвиненими комунікативними уміннями, здібні до швидкої реакції в ході обговорення і до імпровізації. Така форма проведення заняття створює умови для актуалізації навиків у слухачів, необхідних для діалогу, що дозволяє їм більш глибоко і всебічно зрозуміти проблеми, які вивчаються, їх зв'язок із практикою.

Лекція із заздалегідь запланованими помилками виконує одночасно мотиваційні, діагностичні і контрольні функції. На післядипломному етапі освіти лікарів-інтернів та лікарів-курсантів матеріалом для подібної лекції можуть стати лікарські помилки (діагностичні, поведінкові, етичні і т.і.). При підготовці до такої лекції викладач вводить до її змісту певну кількість помилок, а після неї пропонує слухачам їх перелік для спільного обговорення, запланованого в кінці заняття. Приступаючи до лекції, він не приховує свій задум і просить слухачів фіксувати ті помилки, які будуть відмічені ними. Ця форма проведення заняття мотивовано спонукає лікарів-інтернів та лікарів-курсантів до уважного слухання, а лектору дозволяє оцінити міру розуміння ними навчального матеріалу.

Лекція-консиліум або конференція, передбачає попередню спільну підготовку до неї лектора та слухачів. Для лекції-консиліуму лектор заздалегідь повідомляє лікарям тему лекції, просить їх письмово поставити питання, що цікавлять їх, сортує ці питання за змістом і готує лекцію. Лекція будується як зв'язний, структурований текст, до якого включаються відповіді на питання слухачів. Наприкінці лекції проводиться аналіз питань, які відображають інтереси і рівень знань слухачів, і відповідей на них викладача. Такі лекції, у вигляді клінічних розборів складних діагностичних та лікувальних ситуацій широко практикуються для лікарів-інтернів та лікарів-курсантів кафедрами сімейної медицини і терапії, внутрішніх хвороб і медицини невідкладних станів, акушерства і гінекології №2, педіатрії №2, нервових хвороб з нейрохірургією.

Лекції-конференції набули особливого значення на післядипломному етапі навчання за умов впровадження елементів дистанційної освіти. Тема лекції також заздалегідь повідомляється слухачам, окрім цього, лектор роздає окремим лікарям-інтернам та лікарям-курсантам певні питання для підготовки на лекцію міні-доповідей. В академії на факультеті післядипломної освіти практикується проведення лекцій-конференцій

у режимі on-line кафедрами, які мають філії у містах Чернігові, Миргороді, Кременчуці.

Такі лекції є доцільними: на початку певного циклу занять для виявлення потреб, інтересів, можливостей, установок слухачів факультету післядипломної освіти; у його кінці – для систематизації і підбиття підсумків, уточнення подальших перспектив роботи; у середині – для мотивації, створення атмосфери співпраці і уваги до проблем тих, хто навчається.

Останнім часом досить поширеними стали лекції – майстер-класи. Такий вид лекції враховує не тільки теоретичні потреби слухачів, але й дає можливість закріпити прослуханий матеріал практикою. Лектор під час майстер-класу не тільки викладає інформацію щодо певної технології діагностики чи лікування, але

й демонструє основні етапи такої технології. Наприкінці таких лекцій виділяється час для відпрацювання лікарями практичних навичок із поданого лектором матеріалу та їх закріплення. Лекції за моделлю майстер-класу активно проводять кафедри факультету: післядипломної освіти лікарів-стоматологів, лікарів-ортодонтів, лікарів стоматологів-ортопедів, акушерства і гінекології №2.

**Висновки.** Досвід проведення занять із лікарями-інтернами та лікарями-курсантами на післядипломному етапі навчання показує, що лекція – є провідною формою та активним методом навчання і залишається актуальною, потребує постійного вдосконалення форм її проведення та підвищення професійної майстерності лектора.

### Література

1. Ждан В.М. Теоретичні й методологічні аспекти безперервної післядипломної медичної освіти / В.М. Ждан, І.М. Скрипник, Г.М. Давиденко [та ін.] // Досягнення і перспективи впровадження кредитно-модульної системи організації навчального процесу у вищих медичних (фармацевтичному) навчальних закладах України : Всеукраїнська навчально-наукова конференція з міжнародною участю : Мат. конф., Ч.2. – Тернопіль, 2014. – С. 434-438.
2. Ждан В.М. Інноваційні технології практичної підготовки лікаря в системі безперервної професійної освіти / В.М. Ждан, І.М. Скрипник, Г.М. Давиденко, Т.В. Шарбенко // Медична освіта. – 2012. – № 3 (додаток). – С. 60-63.
3. Новые педагогические и информационные технологии в системе образования : Учебное пособие / Е.С. Полат, М.Ю. Бухаркина [и др.]. – М. : Академия, 1999. – 224 с.
4. Освітні технології : Навчально-методичний посібник / За ред. доктора пед. Наук О.М. Пехоти. – К. : А.С.К., 2002. – 255 с.
5. Селевко Г.К. Современные образовательные технологии : Учебное пособие / Г.К. Селевко. – М. : Народное образование, 1998. – 256 с.
6. Хуторской А.В. Практикум по дидактике и современным методикам обучения / А.В. Хуторской. – СПб. : Питер, 2004. – 541 с.
7. Морозов А.В. Формирование креативности педагогов в условиях непрерывного образования / А.В. Морозов. – М. : Академический Проект, 2003. – 137с.

УДК 61:378.14

#### **ЛЕКЦІЯ – ПРОВІДНА ФОРМА та АКТИВНИЙ МЕТОД НАВЧАННЯ на ПІСЛЯДИПЛОМНОМУ ЕТАПІ МЕДИЧНОЇ ОСВІТИ**

**Скрипник І.М., Давиденко Г.М., Нідзельський М.Я., Чикор В.П.**

**Резюме.** Стаття присвячена проблемі використання в навчальному процесі на післядипломному етапі медичної освіти сучасних освітніх технологій, формуванню креативних підходів до навчання у викладачів в умовах безперервної медичної освіти.

У статті висвітлені питання пошуку найбільш сучасних і ефективних методів навчання, показано, що методи навчання є одними з найважливіших компонентів педагогічного процесу поряд із його цілями і завданнями, змістом, організаційними формами і результатами. Представлена провідна форма і активний метод навчання на післядипломному етапі – лекція. Автори до новацій лекційних форм відносять проблемну лекцію, лекцію вдвох, лекцію-візуалізацію, лекцію з задалегідь запланованими помилками, лекцію-конференцію, або консиліум, лекцію – майстер-клас. На післядипломному етапі навчання лікарів особливе місце займають клінічні лекції.

Досвід проведення занять із лікарями-інтернами та лікарями-курсантами на післядипломному етапі навчання показує, що лекція – є провідною формою та активним методом навчання і залишається актуальною, потребує постійного вдосконалення форм її проведення та підвищення професійної майстерності лектора.

**Ключові слова:** методи навчання, лекція, післядипломна освіта.

УДК 61:378.14

#### **ЛЕКЦІЯ – ВЕДУЩА ФОРМА И АКТИВНЫЙ МЕТОД ОБУЧЕНИЯ НА ПОСЛЕДИПЛОМНОМ ЭТАПЕ МЕДИЦИНСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

**Скрипник И.Н., Давыденко А.Н., Нидзельский М.Я., Чикор В.П.**

**Резюме.** Статья посвящена проблеме использования в учебном процессе на последипломном этапе медицинского образования современных образовательных технологий, формированию креативных подходов к обучению у преподавателей в условиях непрерывного медицинского образования.

В статье описаны вопросы поиска наиболее современных и эффективных методов обучения, показано, что методы обучения являются важными компонентами педагогического процесса вместе с его целями и заданиями, содержанием, организационными формами и результатами. Представлена основная форма и активный метод обучения на последипломном этапе – лекция. Авторы к инновациям лекционных форм отнесли проблем-

ную лекцію, лекцію вдвоєм, лекцію-візуалізацію, лекцію з заранеє спланованими помилками, лекцію-конференцію або консилиум, лекцію-мастер-клас. На післядипломному етапі навчання лікарів особливе місце відводиться клінічним лекціям.

Опыт проведения занятий с врачами-интернами и врачами-курсантами на последипломном этапе обучения показывает, что лекция является основной формой и активным методом обучения, остается актуальной, требует постоянного усовершенствования форм её проведения и повышения профессионального мастерства лектора.

**Ключевые слова:** методы обучения, лекция, последипломное образование.

**UDC** 61:378.14

### **Lecture as a Major Form and Active Teaching Approach in the Postgraduate Medical Education**

**Скрыпник І.М., Давыденко Г.М., Нидзельскі М.Я., Чыкор В.Р.**

**Abstract.** The paper considers the problem of application of the advanced educational technologies into process of learning, at the post-graduate stage of medical education, as well as formation of educators' creative approaches to teaching in conditions of continuing medical education.

The problem of search and selection of teaching methods is crucial for national pedagogy. The issue of searching the latest advanced and effective teaching methods is of particular interest for any creative educator.

Teaching methods are one of the most important components of the educational process along with its goals and objectives, content, organizational forms and results.

The term "active teaching methods" has been accustomed in the practice of higher medical education. At one time it reflected the overall trend of the departure of pedagogy from the traditional dogmatic passive teaching methods, in which the lecturer spoke behind knowledge, information, and applied methods were to facilitate the perception for students.

The following active teaching methods, used in medical universities are defined: laboratory workshops (study of the material and materialized objects; specimens, study casts, dummies, devices, phantoms); the solution of clinical problems, performing of manual actions on the phantoms, simulators or patients; teaching role and business games; educational research and scientific-research work of interns and residents; review and summarization of publications, writing of simulated medical history.

The article presents the lecture as the leading form and active learning method at the post-graduate stage of training. The problem lecture, binary lecture, lecture with visualization, lecture with intentional mistakes, lecture-conference or consultation, lecture-workshop are assigned to the advanced forms of lecture.

During the post-graduate training of medical professionals a special attention is given to clinical lectures which have been delivering by lecturers-clinicians as a specific form of the developments of clinical thinking, involving the audience into diagnosis making, establishing an atmosphere of trust, partnership, adherence to the principles of ethics and deontology.

Currently, lecturing in educational process at the postgraduate stage is necessary in the following cases: emergence of new scientific approaches, not reflected in handbooks and manuals to dates; in case of correction or systematization of the material, already known and described in handbooks; in controversial approaches, difficult for comprehension by the audience

A lecture has been always considered as the most effective form of emotional actions aimed at the formation of professional identity and professional positions, deontological education of personality, formation of a meaningful relationships to professional training.

The main advantages of the lectures are a creative direct communication of a lecturer with the audience, collaboration, emotional interaction, economical way of bringing the audience to new achievements in science, the way for motivation for further self-study training.

Experience in conducting classes with interns and residents at the post-graduate stage of training shows that the lecture is a leading form and active method of teaching, remaining relevant, requires constant improvement of forms of its delivering and increase of professional skill of the lecturer.

**Keywords:** teaching methods, lecture, postgraduate education.

Стаття надійшла 15.07.2015 р.